

MARIA BRAUN-GALKOWSKA

OSOBOWOŚCIOWE UWARUNKOWANIA POWODZENIA MAŁŻEŃSTWA

PROBLEM

Liczne badania socjologiczne (np. Gołębiowski 1976) wskazują na to, że udane życie rodzinne uważane jest dziś za główny czynnik szczęścia życiowego i zarazem najważniejszy cel starań. Podstawą rodziny jest małżeństwo i, niezależnie od zaniepokojenia teoretyków jego kryzysem, atrakcyjność tego sposobu życia nie maleje. Średni wiek zawierania małżeństwa obniża się, a procent osób dorosłych pozostających w związku małżeńskim wzrasta (Łobodzińska 1974 s. 30). Małżeństwa zawierane są w poszukiwaniu szczęścia i, jeżeli szczęścia nie dają, są rozwiązywane. W odczuciu zainteresowanych nie neguje to wartości samej instytucji, bo najczęściej prowadzi do nowego związku (Trawińska 1977 s. 9), jest jednak urzędowym potwierdzeniem porażki życiowej dwojga ludzi, a często także tragedią dzieci.

Liczba małżeństw rozwiedzionych, jak podają statystyki, stale wzrasta. Oprócz nich istnieje wiele par, nie objętych żadną statystyką, bo formalnie trwałych, jednak nieszczęśliwych na skutek poczucia niepowodzenia swego małżeństwa.

Powodzenie małżeństwa, choć można robić próby określenia go przez niektóre wyznaczniki (przede wszystkim trwałość), w zasadzie jest niemożliwe do oceny zewnętrznej. Jak pisze R.M. Mucchielli (1972 s. 55) sami małżonkowie najlepiej wiedzą, czy są szczęśliwi. Socjologiczne badania oczekiwań od małżeństwa wskazują na ich dużą różnorodność (np. Adamski 1968 s. 185, Łobodzińska 1970 s. 199). Skoro oczekiwania są różne, subiektywne poczucie ich spełnienia, a nie teoretyczne wyznaczniki sukcesu, decyduje o tym, czy małżonkowie czują się szczęśliwi. To subiektywne poczucie zadowolenia stanowi główny czynnik trwałości związku, decyduje o szczęściu małżonków i o sytuacji dzieci. Mimo że dostępne jest tylko ocenie wewnętrznej, można przypuszczać, iż zależy od wielu czynników wzajemnie się warunkujących i przez to trudnych do wyodrębnienia. Badanie ich jest zawsze sztuczne, bo izoluje jeden aspekt sprawy, pozwala jednak na pewną orientację w problemie.

Prowadzone wcześniej badania pozwoliły na wskazanie niektórych związków między powodzeniem małżeństwa a czynnikami takimi jak wiek, czas trwania małżeństwa itd. Okazało się, że zadowolenie z małżeństwa jest uzależnione od czasu trwania narzeczeństwa, sytuacji mieszkaniowej, posiadania dzieci i pochodzenia z rodziny jedno- lub wielodzietnej. Istnieje też związek między zadowoleniem z małżeństwa a poziomem neurotyzmu. Czynniki pozornie zewnętrzne w stosunku do małżonków, również w pewnym stopniu od nich zależą. Na przykład istnieje związek między posiadaniem dzieci a zadowoleniem z małżeństwa; od samych małżonków zależy, czy posiadają dzieci własne lub przybrane. Dlatego, jak się wydaje, w osobowości małżonków należy szukać ostatecznych uwarunkowań powodzenia małżeństwa (Braun-Gałkowska 1976).

Małżonkowie mogą sobie z tych czynników nie zdawać sprawy. Pytanie więc: od czego zależy, czy małżeństwo szczęśliwe w założeniu, jest rzeczywiście udane, stanowi problem życiowy bardzo ważny dla wielu ludzi.

Badań dotyczących szczęścia małżeńskiego jest jak dotąd mało. Istnieje wprawdzie dość bogata literatura podająca różne sugestie w tym zakresie, ale oparta raczej na doświadczeniu życiowym niż na badaniach naukowych. Niewątpliwie uwarunkowań powodzenia małżeństwa jest bardzo wiele. Są one zewnętrzne w stosunku do samych małżonków, np. posiadanie mieszkania lub wewnętrzne, np. dojrzała osobowość. Mimo że czynniki te wzajemnie się warunkują, wydaje się jednak, że fakt, iż są małżeństwa, które w skrajnie niesprzyjających warunkach zewnętrznych uważają swój związek za udany, wskazuje na decydujące znaczenie czynników wewnętrznych, psychicznych.

Istnieją teorie psychologiczne sugerujące pewne prawidłowości w tym względzie. Są wprawdzie sprzeczne — jedne mówią o pozytywnym, inne o negatywnym znaczeniu podobieństwa cech osobowości — jednak zdają się wskazywać na istnienie pewnych zasad, którymi należałoby się kierować przy wyborze współmałżonka. Na tych poglądach opierają się próby powierzania komputerom obliczania najbardziej korzystnego układu cech kandydatów do małżeństwa w celu prognozowania powodzenia związku.

To rozwiązanie, choć mogłoby się wydawać praktyczne, umniejszałoby wagę decyzji osobistej, przenosząc odpowiedzialność na precyzję obliczeń i trafność stojących u ich podstaw badań naukowych. Nasuwa się więc pytanie, czy istotnie utrafienie na odpowiedni układ cech osobowości już w momencie zawierania małżeństwa determinuje sukces lub niepowodzenie? Czy można określić jakieś korzystne układy cech współmałżonków? Czy stopień podobieństwa psychicznego ma znaczenie dla powodzenia? Czy osoby zadowolone i niezadowolone z małżeństwa różnią się między sobą pod względem cech osobowości? Czy szczęście małżeńskie

jest zdeterminowane przez układ okoliczności, czy też zależy od samych małżonków? Dość powszechnie panuje mniemanie, że wybór małżonka jest jakimś zrządzeniem losu. Miłość będąca przyczyną wyboru przychodzi i odchodzi, i nic nie można na to poradzić. Szkodliwe skutki rozwodów i stały wzrost ich liczby są powszechnie znane. Jako ich najczęstsza przyczyna podawane jest niedobranie seksualne lub charakterów. Jest to wynikiem przekonania, że trudne do przewidzenia we wszystkich szczegółach podobieństwo psychiczne automatycznie gwarantuje powodzenie małżeństwa.

Wybór małżonka jest wprawdzie indywidualną decyzją, dokonuje się jednak zgodnie z pewnymi prawidłowościami. Badania socjologiczne (Touzard 1967, Łobodzińska 1969) wykazują, że podobieństwo sytuacji społecznej jest zasadą doboru współmałżonka. Prace psychologiczne są mniej zgodne, ale też podają jako zasadę doboru podobieństwo cech psychicznych (Braun-Gałkowska 1972, Braun-Gałkowska, Walesa 1975). Stwierdzenie to nie rozstrzyga jeszcze, czy duży stopień podobieństwa sprzyja powodzeniu, jak uważa np. K. Pospiszył (1970), czy też utrudnia je, jak pisze A. Kępiński (1972). Według Cattella (1950) jedne potrzeby i tendencje w małżeństwie, np.: temperament, potrzeby seksualne, uzdolnienia są podobne, inne jak potrzeba dominacji i submisji uzupełniają się. W związku z tym istotna dla powodzenia małżeństwa byłaby zbieżność w zakresie jednych potrzeb, a uzupełnianie się w zakresie innych. Zbieżne powinny być te potrzeby, które mogą być zaspokojone, gdy odczuwają je oboje małżonkowie (np. seksualne), rozbieżne, ale uzupełniające się te, które łatwiej zaspokoić, gdy są różne, np. tendencja do dominacji i submisji (Blood 1962, Malewska 1967). Oprócz takiego, w pewnym sensie statycznego, traktowania osobowościowych uwarunkowań powodzenia małżeństwa można spotkać przekonanie, że szczególnie ważny jest tu nieustanny rozwój miłości wspierany przez ogólną tendencję do doskonalenia się. Stanowisko to mieści się w nurcie psychologii humanistycznej. U nas w tym kierunku utrzymana jest np. praca *Erotyka w aspekcie zdrowia psychicznego* pod redakcją M. Grzywak-Kaczyńskiej (1974) oraz prace E. Sułak (1971, 1975). Przedstawione dalej badania będą poszukiwać odpowiedzi na pytania:

1. Czy stopień podobieństwa cech psychicznych współwystępuje z zadowoleniem z małżeństwa?
2. Czym różni się osobowość osób zadowolonych i niezadowolonych ze swego związku? *

* Analogiczne badania przeprowadzone przy pomocy metody Rorschacha przedstawione są w artykule: *Problem psychicznego podobieństwa współmałżonków i powodzenia małżeństwa* (Braun-Gałkowska, Walesa 1975).

METODA

1. *Sposób przeprowadzenia badań*

W poszukiwaniu odpowiedzi na pytania porównałam dwie grupy: zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa. Badania nie objęły małżeństw rozwiedzionych, tylko trwające nadal, mimo że w subiektywnej ocenie małżonków niezbyt udane. Próba dobrana była jednolita pod względem społecznym tak, aby czynniki inne niż stopień zadowolenia nie różnicowały grup. Uwzględnione zostały te czynniki, które mogły mieć wpływ na badany problem.

Warunki, którym odpowiadali wszyscy badani, były następujące:

1. Wiek nie wyższy niż 45 lat;
2. Miejsce zamieszkania — miasto;
3. Wykształcenie co najmniej średnie zawodowe;
4. Czas trwania małżeństwa co najmniej 5 lat;
5. Posiadanie przynajmniej 1 dziecka.

Kryterium wieku zastosowano, aby wyłączyć z badań osoby starsze, których model małżeństwa może się różnić od małżeństw zawieranych obecnie. Jednocześnie przyjęto do badań tylko te, które trwały już co najmniej 5 lat. Poziom wykształcenia może wpływać na sposób wypełniania kwestionariuszy i zrozumienia ich instrukcji. Ponieważ brak wykształcenia średniego mógłby to utrudniać, przyjęto do badań tylko osoby posiadające je. Dodatkowym czynnikiem uzasadniającym ten wybór jest fakt, że u osób młodych posiadanie wykształcenia średniego jest obecnie sytuacją typową. Badaniami objęto osoby mieszkające w mieście, również ze względu na ujednoczenie grupy, a także na wiodący dla całego społeczeństwa styl życia miejskiego. Ponieważ, jak się okazało w badaniach wcześniejszych (Braun-Galkowska 1976 s. 224), posiadanie dziecka ma wpływ na zadowolenie z małżeństwa, badani zostali ujednoczeni także pod tym względem. Osoby odpowiadające wyżej podanym warunkom były badane *Skalą powodzenia małżeństwa* pozwalającą na ocenę stopnia zadowolenia z małżeństwa osoby badanej. (Metoda ta będzie opisana dalej). Przy jej pomocy dobrano do badań tylko te pary, które uzyskały wyniki skrajne, odrzucając środkowe. Do grupy małżeństw zadowolonych włączono małżeństwa uzyskujące zgodnie powyżej 75 punktów (na 100 możliwych) w *Skali powodzenia małżeństwa*. Do grupy małżeństw niezadowolonych te, w których obie strony są niezadowolone (uzyskały poniżej 25 punktów), a także takie, w których jedna osoba poniżej 25 punktów, a druga wynik średni (26—75 pkt.), wychodząc z założenia, że jeżeli jedna strona jest wyraźnie niezadowolona, małżeństwo nie jest udane. W ten sposób wyodrębnione grupy zostały zbadane 16-czynnikowym kwestionariuszem osobowościowym Cattella. Przebadano 320 osób,

tzn. 160 par małżeńskich, z których 80 było zadowolonych i 80 niezadowolonych z małżeństwa. Badania prowadzone były indywidualnie, małżonkowie proszeni o nieporozumiewanie się w sprawie odpowiedzi. Badani nie podpisywali kwestionariuszy, byli zapewnieni o anonimowości wyników i wyłącznie naukowym celu badań.

2. Skala powodzenia małżeństwa

Skala pozwala określić liczbowy wskaźnik powodzenia małżeństwa osoby badanej, albo inaczej stopień, w jakim jej małżeństwo jest udane. Kryterium powodzenia małżeństwa stanowi w niej nie podobieństwo do jakiegoś modelu teoretycznego, ale subiektywne zadowolenie małżonków.

Skala składa się z 46 twierdzeń, które zostały dobrane na podstawie wypowiedzi 60 osób w różnym wieku i poziomie wykształcenia, proszonych o wypowiedzenie się, co ich zdaniem jest najważniejsze, aby małżeństwo było udane. Osiągnięto w ten sposób szereg twierdzeń na temat warunków powodzenia małżeństwa, potocznie kursujących w społeczeństwie. Na przykład najważniejsze, żeby małżeństwo było udane, jest dobre poznanie się przed ślubem, wzajemne zaufanie, wierność itd. Te obiegowe poglądy porównano z literaturą dodając te nieliczne twierdzenia, których nie podali respondenci, a które można spotkać w opracowaniach teoretycznych.

Po przeprowadzeniu badań pilotażowych usunięto z listy te twierdzenia, które, chociaż uważane za istotne dla powodzenia małżeństwa, były jednak często prawdziwe i dla małżeństw nieudanych, a więc nie różnicowały badanych pod tym względem. Zgodnie z przyjętym założeniem, że ostatecznym kryterium powodzenia małżeństwa jest subiektywne przekonanie samych zainteresowanych, skala składa się z dwóch części. W pierwszej badani proszeni są o podkreślenie dowolnej liczby twierdzeń prawdziwych dla własnego małżeństwa. W drugiej na liście złożonej z tych samych twierdzeń — o podkreślenie tych, które ich zdaniem są najważniejsze, aby małżeństwo było szczęśliwe.

W ten sposób osiąga się dwa subiektywne obrazy: własnego małżeństwa osoby badanej i małżeństwa, jej zdaniem, idealnego. Porównanie obu list pozwala na określenie wskaźnika powodzenia małżeństwa. Oblicza się go przez podzielenie liczby tych samych twierdzeń podkreślonych na obu listach, czyli czynników uważanych za ważne i jednocześnie występujących we własnym małżeństwie, przez liczbę twierdzeń podkreślonych w drugiej liście. Dla uniknięcia ułamka wynik mnoży się przez 100. Maksymalny wynik może wynosić 100 punktów (wszystkie twierdzenia uważane za ważne dla szczęścia małżeńskiego badany przypisuje też własnemu małżeństwu), minimalny 0 (badany żadnego z twierdzeń, uwa-

żanych przez siebie za ważne dla szczęścia małżeńskiego, nie uznaje za prawdziwe dla własnego małżeństwa). Małżeństwa zdecydowanie udane osiągają powyżej 75 punktów, zdecydowanie nieudane poniżej 25. Wskaźnik powodzenia małżeństwa określa, o ile własne małżeństwo badanego jest zbliżone do małżeństwa idealnego w jego opinii. Pozwala to uniknąć porównania małżeństwa badanego z trafnym modelem małżeństwa (nie wszyscy teoretycy są tu zresztą zgodni), a który może się nie wydawać trafny badanemu. W związku z tym niektóre twierdzenia listy są sprzeczne (np. żona pracuje zawodowo, żona nie pracuje zawodowo), co umożliwia badanemu wybór takiego modelu, jaki mu odpowiada. Nie chodzi tu o ocenę partnera, ale o ile małżeństwo jako związek dwojga ludzi powiodło się.

Trafność skali została sprawdzona przy zastosowaniu kryterium zewnętrznego przez badanie 20 małżeństw udanych i 20 nieudanych lub rozwiedzionych, znanych dobrze z obserwacji. Rzetelność sprawdzono metodą retestu. Badań 50 małżeństw (100 osób) dokonano w ciągu dwu dni kolejnych i po upływie 2 miesięcy. Obliczony współczynnik korelacji (r Pearsona) wynosił w pierwszym przypadku 0,99, w drugim 0,95. Ponieważ skala nie posiada klucza kłamstwa, w badaniu trzeba uzyskać pewne zaufanie badanego, gdyż w przeciwnym razie może on zafałszować wynik, przedstawiając swoje małżeństwo w korzystniejszym świetle.

3. *16-czynnikowy kwestionariusz osobowościowy R.B. Cattella*

Teorii osobowości, a co za tym idzie, określeń osobowości jest wiele. Jedną z najbardziej cenionych jest teoria Cattella należąca do teorii czynnikowych, tj. poszukujących pewnej ilości niezależnych wymiarów (czynników) niezbędnych do wyjaśnienia zmienności ludzkiego zachowania (Chlewiński 1964).

Cattell nie podaje wyczerpującej definicji osobowości, gdyż jak uważa, aktualny stan badań psychologicznych nie upoważnia do tego, a jedynie tymczasowe określenie: osobowość jest tym, co pozwala przewidzieć, jak dana jednostka zachowa się w określonej sytuacji (Cattell 1950 s. 2). Według Cattella dokonywanie pomiarów osobowości jest możliwe przy pomocy trzech metod: obserwacji, samoobserwacji i testów obiektywnych (por. Nowak 1974). Po poddaniu analizie nagromadzonych materiałów uzyskał on 16 czynników osobowości. Można je mierzyć przy pomocy kwestionariusza osobowości, który opracował przy współpracy L. R. Saunders'a i C. F. Stice'a (Cattell, Saunders, Stice 1957).

Kwestionariusz należy do typu behawioralnego, a więc odpowiedzi traktuje się jako jakiś znak zachowania. Pewne prawidłowości pojawiające się w niektórych rodzajach zachowań pozwalają wyróżnić cechy osobowości. Każdy z czynników kwestionariusza ma charakter biegunowy: na jednym biegunie grupują się cechy określonego rodzaju, na drugim

przeciwstawne. Wszystkie razem dają profil osobowości, który interpretować można jakościowo i ilościowo, co jest szczególnie ważne, gdy chce się porównywać między sobą grupy.

Kwestionariusz Cattella został przetłumaczony na język polski przez M. Choynowskiego i opublikowany początkowo w Pracowni Psychologicznej w Kobierzynie, a następnie w Pracowni Psychometrycznej PAN. W tym wydaniu składał się z dwóch wersji (Płużek Z. 1963). W r. 1964 Pracownia Psychometryczna PAN wydała w opracowaniu Choynowskiego i M. Nowakowskiej polską wersję kwestionariusza (Nowakowska 1970).

Polska wersja składa się z 305 pytań. Rzetelność jej została zbadana za pomocą współczynnika wewnętrznej zgodności i współczynnika stałości. Okazały się one wysokie i polska wersja w porównaniu do amerykańskiej różnicuje lepiej. Treść niektórych czynników uległa lekkiej modyfikacji, zmiany jednak nie są duże.

Czynniki ujmowane przez kwestionariusz (nazywane literami) można określić następująco:

A, cyklotymia — schizotymia

+ współdziałający, przyjacielski

— sztywny, chłodny, powściągliwy

B, wysoka inteligencja — niska inteligencja

+ inteligentny

— nieinteligentny

C, dojrzałość emocjonalna — neurotyczność

+ dojrzały emocjonalnie, silne ego

— dziecinny, neurotyczny, słabe ego

E, dominacja — uległość

+ dominujący, agresywny

— uległy, niepewny siebie

F, surgencja — desurgencja

+ ekspansywny, entuzjastyczny

— mało ekspansywny, chmurny, poważny

G, wysokie superego — niskie superego

+ wytrwały, odpowiedzialny, stały uczuciowo

— niewytrwały, zależny, lekkomyślny, zmienny uczuciowo

H, odporność — brak odporności

+ odporny w sytuacji zagrożenia, śmiały, impulsywny, awanturniczy

— mało odporny na zagrożenia, unikający, nieśmiały, nadwrażliwy

I, wrażliwość — brak wrażliwości

+ wrażliwy, wymagający, niecierpliwy, zależny, delikatny, niedojrzały

— twardy, realistyczny, mający zaufanie do siebie

L, paranoidalna podejrzliwość — brak podejrzliwości

+ podejrzliwy, zawistny, zazdrosny, zahamowany

- ufny, akceptujący, dostosowujący się, otwarty
- M, niekonwencjonalność — konwencjonalność
- + niekonwencjonalny, egocentryczny
- konwencjonalny, praktyczny
- N, racjonalizm — prostota
- + nienaganny, zręczny towarzysko
- prosty, bezpretensjonalny, niezręczny towarzysko
- O, depresyjna niepewność siebie — pewność siebie
- + bojaźliwy, niepewny siebie, ckliwy
- ufny, pewny siebie
- Q₁ radykalizm — konserwatyzm
- + samodzielny w myśleniu, postępowy
- spokojny, niepostępowy
- Q₂ samowystarczalność — zależność od grupy
- + samodzielność w działaniu
- trzymający się konwencji grupy
- Q₃ wysoka samokontrola — niska samokontrola
- + opanowany, dokładny o silnej woli
- niewytrwały, o słabej woli
- Q₄ wysokie napięcie ergiczne — niskie napięcie ergiczne
- + napięty, pobudliwy
- flegmatyczny, spokojny

Kwestionariusz Cattella został wybrany do porównywania osobowości badanych grup ze względu na jego wysoką wartość, a także istnienie wersji polskiej.

WYNIKI BADAŃ

W celu sprawdzenia, czy cechy osobowości małżonków mają wpływ na powodzenie ich związku, porównano wyniki obu grup badanych (I-zadowolonych z małżeństwa „Z” i II-niezadowolonych „NZ”) pod względem cech mierzonych przy pomocy kwestionariusza Cattella. Średnie zostały obliczone na wynikach przeliczonych, pozwalających na wykreślenie profilu osobowości i interpretację psychogramów, a także na wynikach surowych, jako bardziej odpowiednich, gdy chodzi o porównywanie grup, a nie o diagnozę indywidualną (Porter Cattell 1965 s. 5). Wyniki przedstawia tab. 1.

Tab. 1. Średnie wyniki Kwestionariusza Cattella
w zależności od powodzenia małżeństwa

Czynnik	K o b i e t y				M ęż c z y ź n i			
	Surowe		Przeliczone		Surowe		Przeliczone	
	Z	NZ	Z	NZ	Z	NZ	Z	NZ
A	18,48	18,41	6,14	5,99	15,26	16,82	5,35	5,74
B	15,16	13,94	6,01	5,29	14,89	14,16	6,02	5,49
C	17,45	17,07	4,84	4,67	20,96	19,05	5,17	4,56
E	13,64	13,86	4,71	4,84	17,66	17,82	4,77	4,87
F	18,6	18,86	5,09	5,24	19,9	21,79	4,81	5,46
G	22,81	21,76	5,67	5,35	22,76	20,8	5,66	4,95
H	18,52	17,88	5,1	5,0	22,42	21,34	5,41	5,22
I	23,25	23,15	5,7	5,85	18,54	17,8	5,39	5,11
L	20,76	20,71	5,4	5,47	19,76	20,66	5,34	5,69
M	13,3	14,6	4,81	5,41	13,85	14,85	5,99	6,27
N	19,44	20,01	5,27	5,71	20,86	20,84	4,96	4,82
O	20,5	22,75	5,56	5,97	14,72	19,12	5,54	6,45
Q ₁	19,3	19,67	4,26	4,47	20,30	21,60	4,19	4,39
Q ₂	19,0	18,37	5,2	5,05	19,7	17,56	5,49	4,89
Q ₃	21,51	21,06	5,41	5,15	24,01	21,75	5,7	5,0
Q ₄	19,9	20,75	5,82	6,11	15,5	18,86	5,61	6,46

W pracy chodzi nie tylko o wykrycie ewentualnych różnic między osobowością badanych grup, ale także o to, czy podobieństwo osobowości małżonków jest korzystne. Oprócz wyników średnich dla poszczególnych czynników obliczono również różnicę między wynikami w ramach każdej pary małżeńskiej, a następnie średnie różnice w obu grupach. Wyniki przedstawia tab. 2.

Przy pomocy testu t (Guilford 1960 s. 251) obliczono istotność różnic między średnimi wynikami kobiet zadowolonych i niezadowolonych oraz mężczyzn zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa. Obliczono też istotność różnic między średnimi różnicami w parach małżeńskich zadowolonych a średnimi różnicami w parach niezadowolonych. Obliczenia były wykonane na wynikach surowych.

Wszystkie różnice między badanymi grupami okazały się nieistotne statystycznie. Osoby, których małżeństwo jest udane, nie różnią się od tych, których małżeństwo jest nieudane pod względem cech osobowości. Nie można wykreślić idealnego profilu „doskonałego małżonka”. Także stopień podobieństwa par zadowolonych nie jest wyższy ani niższy niż niezadowolonych i to nie tylko w ogólnej tendencji profilu, ale także w poszczególnych czynnikach. Tak więc biorąc pod uwagę wyniki średnie,

Tab. 2. Średnie różnice między małżonkami
w grupie par zadowolonych
i par niezadowolonych

Czynnik	R ó ż n i c e			
	Surowe		Przeliczone	
	Z	NZ	Z	NZ
A	6,05	8,56	1,92	1,89
B	3,04	3,38	1,64	1,47
C	7,69	7,2	2,49	2,41
E	5,9	6,79	1,85	2,21
F	5,55	5,75	1,83	1,66
G	6,97	6,54	2,26	2,01
H	8,32	5,84	1,69	2,15
I	6,69	7,72	1,96	2,5
L	4,85	4,45	2,24	2,16
M	4,77	5,25	1,93	1,92
N	5,1	5,22	2,71	2,65
O	10,19	8,25	2,25	1,87
Q ₁	5,32	4,9	1,98	1,76
Q ₂	5,5	4,68	1,89	1,82
Q ₃	7,2	5,81	2,24	2,10
Q ₄	8,74	6,87	1,96	1,7

stopień podobieństwa cech osobowości małżonków nie ma wpływu na ich zadowolenie ze związku.

Ponieważ wyniki średnie zacierają bardziej szczegółowe różnice indywidualne, porównano także rozkład wyników skrajnych każdego z czynników testu między grupy badane. Uwzględniono przy tym osoby o dużym nasileniu czynnika (powyżej 7 w punktach przeliczonych) i niskim nasileniu (poniżej 4 w punktach przeliczonych). W każdym czynniku policzono, ile było osób o dużym i małym nasileniu, i sprawdzono, ile z tych osób należało do grupy Z i NZ.

Policzono też, ile w każdym czynniku było par o dużej różnicy wyników, większej od 3 punktów przeliczonych, i ile z nich należało do grupy „Z” i „NZ”. Wyniki przedstawia tab. 4.

Osoby, które miały wyniki odbiegające od średnich (wysokie lub niskie nasilenie czynnika) występowały w obu grupach w podobnej lub różnej liczbie. W przypadku różnej liczby obliczono statystyczną istotność różnic (wartość z). Ponieważ przy analizie brano pod uwagę tylko te osoby, które osiągnęły wyniki skrajne, liczebności były małe, co nakazuje dużą ostrożność przy interpretacji. Analiza wyników zostanie przedstawiona dla każdego czynnika osobno.

Tab. 3. Skrajne wyniki 16 czynników kwestionariusza Cattella w zależności od zadowolenia z małżeństwa

Czynnik	K o b i e t y				M ęż c z y ż n i			
	Wynik 7		Wynik 4		Wynik 7		Wynik 4	
	Z	NZ	Z	NZ	Z	NZ	Z	NZ
A	21	20	4	3	4	11	5	2
B	24	10	16	20	22	15	16	16
C	10	9	23	27	6	2	13	22
E	4	10	17	19	7	7	25	21
F	7	4	16	7	2	7	15	5
G	13	12	8	10	17	10	14	24
H	7	12	15	19	5	5	10	3
I	19	23	15	12	12	11	10	18
L	9	18	7	9	18	23	22	15
M	5	5	16	6	16	16	6	4
N	21	16	21	15	7	9	12	20
O	16	14	14	6	8	24	12	3
Q ₁	1	1	21	19	5	5	22	23
Q ₂	8	6	16	14	10	2	7	8
Q ₃	10	6	14	14	19	11	8	13
Q ₄	13	12	5	4	10	23	3	3

Tab. 4. Liczba par o dużych różnicach w wynikach 16 czynników kwestionariusza Cattella w zależności od zadowolenia z małżeństwa

Czynnik	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q ₁	Q ₂	Q ₃	Q ₄	
	Liczba par	Z	9	10	22	11	12	14	9	15	17	14	19	11	14	6	20
	NZ	10	7	19	14	7	9	15	23	19	13	22	7	11	8	10	10

Czynnik A. Cyklotymia — schizotymia.

Spośród badanych 160 kobiet, 41 odznaczało się wysoką cyklotymią, a więc charakteryzowało się potrzebą kontaktu z otoczeniem, umiejętnością przystosowania i współpracy. Cechy te uwarunkowane są czynnikami wrodzonymi. W obu grupach kobiety o tych cechach występowały w podobnej liczbie. Mężczyzn cyklotymicznych, a także kobiet i mężczyzn skrajnie schizotymicznych było niedużo, w obu grupach w podobnej liczbie. Dużych różnic między mężem a żoną pod względem tego czynnika

było 19, również rozłożone równomiernie między obie grupy. Wskazuje to na brak związku między nasileniem cyklotymi a powodzeniem małżeństwa.

Czynnik B. Inteligencja.

Badani, ogólnie biorąc, osiągnęli średni poziom inteligencji. Liczba osób o inteligencji zdecydowanie niskiej nie różnicuje grup, natomiast wysoki wynik, powyżej 7 stena, osiągnęło 34 kobiety i 37 mężczyzn, grupujących się raczej w grupie zadowolonych z małżeństwa. U kobiet jest to różnica bardzo istotna statystycznie. W interpretacji tego czynnika należy zachować ostrożność, gdyż daje on tylko przybliżony pomiar inteligencji. Wyniki zdają się jednak wskazywać na pozytywny związek wysokiego stopnia nasilenia tego czynnika z powodzeniem małżeństwa. Prawdopodobnie wpływają na to inne cechy związane z tym czynnikiem, jak refleksyjność i wytrwałość.

Czynnik C. Dojrzałość emocjonalna — skłonność do neurotyzmu.

Wyniki skrajne w tym czynniku obie grupy osiągnęły w podobnej liczbie, z wyjątkiem mężczyzn niezrównoważonych emocjonalnie. Razem było ich 35, w tym 22 niezadowolonych z małżeństwa (różnica ta zbliża się do istotności). Ponieważ średnie wyniki w tym czynniku, podobnie jak w innych, nie różnicują grup, i stopień zgodności tej cechy między małżonkami nie ma znaczenia, można przypuszczać, że jedynie wysoka neurotyczność, szczególnie u mężczyzn, wpływa na niepowodzenie małżeństwa, ze względu na ich zmienność, niedojrzałość uczuciową, pobudliwość i brak wytrwałości. Czynnikiem ten jest uwarunkowany przede wszystkim środowiskowo.

Czynnik E. Dominowanie — uległość.

W tym czynniku znaczna liczba badanych uzyskała niskie wyniki wskazujące na tendencję do uległości, rozłożone równomiernie w obu grupach. Wynik wysoki miało tylko 14 mężczyzn i 14 kobiet, z tym, że więcej kobiet dominujących znalazło się w grupie małżeństw nieudanych. Duże różnice między małżonkami wystąpiły w obu grupach o podobnej liczbie. Osoby uzyskujące w tym czynniku wysoki wynik odznaczają się zarozumiałością, agresywnością, tendencją do podkreślenia swojego ja. Cecha ta ma charakter dyspozycji wrodzonej, ale w znacznym stopniu może być modyfikowana przez środowisko. Wyniki wskazywałyby na zależność między bardzo silną tendencją do dominacji u kobiet a powodzeniem małżeństwa.

Czynnik F. Surgencja — desurgencja.

Wśród badanych tylko niewiele osób osiągnęło wysokie wyniki w tym czynniku, niskie zaś — 23 kobiety i 20 mężczyzn, z tym że większość z nich mieści się w grupie małżeństw zadowolonych. Tak więc spośród

zadowolonych z małżeństwa jest więcej takich, które odznaczają się refleksyjnością, skłonnością do introspekcji, analizowania swoich przeżyć i przytłumieniem, mają bardziej wybiórczy kontakt z otoczeniem, stawiają sobie wymagania moralne, przeżywają większe poczucie winy i mają tendencje do martwienia się. Czynniki te są zmiennymi u tej samej osoby. Może być związany ze stawianiem sobie odległych celów, w których napotyka się na trudności budzące niepokój i pewną ostrożność w działaniu. W grupie małżeństw niezadowolonych, osób o tych cechach jest niedużo.

Czynnik G. Wysokie superego — niskie superego.

Osoby o wysokim nasileniu tego czynnika odznaczają się wytrwałością, sumiennością, poczuciem odpowiedzialności, stałością emocjonalną i siłą woli. U kobiet liczba osób o wysokim nasileniu tego czynnika jest taka sama dla obu grup. U mężczyzn większość osób o wysokim superego znajduje się w grupie małżeństw udanych, a osób o niskim superego w grupie małżeństw nieudanych. Wyżej wymienione cechy, jeżeli są nasilone, zdają się wpływać na powodzenie małżeństwa, nasilenie cech przeciwnych, czyli braku wytrwałości, większej zmienności emocjonalnej i małego poczucia odpowiedzialności — na niepowodzenie. Znaczenie tych cech uwidacznia się szczególnie u mężczyzn. Nabywa się je poprzez pracę samowychowawczą.

Czynnik H. Odporność — brak odporności.

Czynnik H jako cecha temperamentu jest wrodzona i środowisko ma na nią mały wpływ. Interpretuje się go jako tendencję do śmiałości, impulsywności lub powściągliwości, szczerą lub skrytość. Rozkład osób o dużym nasileniu tych cech skrajnych, a także występowanie dużych różnic w parach, nie różnicuje między sobą badanych grup. A więc, podobnie jak również stały czynnik A, ten czynnik nawet w dużym nasileniu nie ma związku z powodzeniem małżeństwa.

Czynnik I. Wrażliwość — brak wrażliwości.

Rozkład liczebności osób o wyraźnym braku wrażliwości wskazuje na związek tej cechy z niepowodzeniem małżeństwa. Spośród 28 mężczyzn posiadających tę cechę 18 jest niezadowolonych z małżeństwa. Charakteryzują się oni małą wrażliwością, niską intuicją, szorstkością, surowością, samodzielnością myślenia. Jest to cecha uwarunkowana społecznie, szczególnie przez rodzinę. Kobiety ze względu na różnice w wychowaniu dziewcząt i chłopców mają tendencję do wyższego wyniku w tym czynniku. Czynniki te, mimo braku istotnych różnic między wynikami różnych płci, można określić jako męskość i kobiecość. Wystąpiły tu duże różnice między małżonkami (w sposób jednak nie statystycznie istotny), częściej wśród małżeństw nieudanych, a więc duża różnica pod tym względem zdaje się utrudniać porozumienie. Jak się okazuje, tradycyjnie

rozumiane cechy męskie wyrabiane u chłopców, mogą w przyszłości utrudnić powodzenie ich małżeństwa.

Czynnik L. Paranoidalna podejrzliwość — brak podejrzliwości.

Czynnik ten przy wysokim nasileniu mówi o podejrzliwości, zazdrości i skrytości. Kobiet charakteryzujących się tymi cechami było więcej w grupie niezadowolonych. U mężczyzn w grupie zadowolonych występowało więcej osób charakteryzujących się ufnością, wyrozumiałością i opanowaniem. Różnica w grupie mężczyzn była mniejsza niż u kobiet, w każdym razie wysokie nasilenie podejrzliwości zdaje się być w związku z niepowodzeniem małżeństwa.

Czynnik M. Niekonwencjonalizm — konwencjonalizm.

Skrajne wyniki w tym czynniku uzyskało mało osób, co utrudnia ocenienie ich rozkładu. Jednakże 22 kobiety odznaczały się niskimi wynikami, to jest cechami takimi jak: praktyczność i logiczność myślenia, zatroskanie, zwrócenie zainteresowań do spraw życia codziennego i skrupulatność w zachowaniu moralnych zobowiązań. Czynnik ten jest uwarunkowany konstytucjonalnie, ale także środowiskowo. W liczbie osób o wysokim nasileniu tego czynnika nie ma różnicy między grupami. Można więc powiedzieć, że wysokie nasilenie tego czynnika nie przeszkadza powodzeniu małżeństwa, a niskie może pomagać.

Czynnik N. Racjonalizm — prostota.

Wysokie nasilenie tego czynnika nie różnicuje grup, natomiast przy niskim wyraźnie więcej było mężczyzn z małżeństw nieudanych. Tak więc wśród mężczyzn charakteryzujących się niezręcznością w zachowaniu, brakiem wglądu, naiwnością i trudnością w kontakcie większość była niezadowolona. Czynnik ten zależy zarówno od cech wrodzonych, jak i nabytych.

Czynnik O. Depresyjna niepewność siebie — pewność siebie.

W rozkładzie liczebności skrajnych wyników tego czynnika różnice są i w grupie mężczyzn, i kobiet. Duże jego nasilenie, a więc cech takich, jak: podejrzliwość, zatroskanie, zniechęcenie i osamotnienie wystąpiło znacznie częściej u niezadowolonych z małżeństwa. Małe nasilenie, a więc cechy: poczucie pewności, ożywienie i zaufanie do ludzi, wystąpiły częściej i u mężczyzn, i u kobiet zadowolonych z małżeństwa. Poczucie osamotnienia może być następstwem trudności oderwania się od rodziców, przy bardzo głębokim z nimi związku. Hipoteza ta mogłaby wyjaśniać związek skrajnych wyników w tym czynniku z powodzeniem małżeństwa. Możliwe też jest nasilenie tej cechy pod wpływem niepowodzeń w życiu małżeńskim.

Czynnik Q₁. Radykalizm — konserwatyzm.

Czynnik ten odnosi się zasadniczo do postaw, głównie moralnych i światopoglądowych. Pytania dotyczą takich spraw, jak: dopuszczalność

rozwodów, rola Kościoła, kontrola urodzin. Koreluje też z takimi cechami jak szerokość zainteresowań. Badani, ogólnie biorąc, uzyskali dość niskie nasilenie tego czynnika. Rozkład wyników skrajnych nie różnicuje grup, podobnie jak ilość dużych różnic.

Czynnik Q_2 . Samowystarczalność — zależność od grupy.

Różnica w rozkładzie zaznaczyła się tylko u mężczyzn o wysokim nasileniu tego czynnika. Było ich 12, z tego 10 w grupie zadowolonych z małżeństwa. Liczba ta jest bardzo mała, jednak rozkład tak wyraźny zdaje się wskazywać na pozytywne dla powodzenia małżeństwa znaczenie posiadania w wysokim stopniu przez mężczyzn takich cech, jak pewna niezależność od mody i środowiska, związana z dojrzałością umysłową i emocjonalną.

Czynnik Q_3 . Wysoka samokontrola — niska samokontrola.

W czynniku tym różnica wystąpiła w wynikach kobiet i mężczyzn o dużym nasileniu cechy. Odznaczają się oni wysokim stopniem kontroli emocjonalnej, integracji osobowości i skłonności do przemyślenia swojego postępowania. Osób o tych cechach było więcej w grupie małżeństw udanych. Duża różnica między wynikami małżonków zaznaczyła się u małżeństw zadowolonych dwukrotnie częściej. Wskazuje to na znaczenie nie tyle podobieństwa między małżonkami, ale potrzebę wyżej wymienionych cech u przynajmniej jednego z małżonków.

Czynnik Q_4 . Wysokie napięcie ergiczne — niskie napięcie ergiczne.

Osoby o wysokim nasileniu tego czynnika mają silne pobudzenie przy nieumiejętności odprężenia, przeżywają lęki, niepokój i częste konflikty. Wśród mężczyzn o wysokich wynikach tego czynnika przeważali niezadowoleni z małżeństwa.

Podsumowując ten opis można powiedzieć, że osoby, których małżeństwa są udane, w stosunku do małżeństw nieudanych mają średnie profile osobowości takie same. Zadowolenie z małżeństwa nie wiąże się więc z jakimś specjalnym układem osobowości. Jednakże wysokie nasilenie cech mierzonych przez poszczególne czynniki może powodzeniu sprzyjać lub nie sprzyjać. Cechy, które przy ich wysokim nasileniu sprzyjają powodzeniu małżeństwa, to u kobiet: wysoka inteligencja, refleksyjność, introspektywność, poczucie odpowiedzialności, praktyczność i logiczność, zainteresowanie sprawami życia codziennego, samowystarczalność, zaufanie do ludzi, wysoka samokontrola, wytrwałość, stałość przekonań; u mężczyzn: refleksyjność, poczucie odpowiedzialności, samowystarczalność, zaufanie do ludzi, stałość przekonań, niezależność od mody i środowiska.

Cechy, które przy wysokim nasileniu nie sprzyjają powodzeniu małżeństwa, to u kobiet: silna tendencja do dominacji, pewność siebie, agresja na zewnątrz, podejrzliwość i zazdrość; u mężczyzn: niedojrzałość

emocjonalna, neurotyczność, łatwość rezygnowania, brak skrupulatności, szorstkość, mała wrażliwość, niezręczność w zachowaniu, trudność w kontakcie, podejrzliwość, wysokie napięcie sfery popędowej bez umiejętności odprężenia.

W interpretacji profilu osobowości uzyskanego przy pomocy 16-czynnikowego kwestionariusza Cattella, oprócz analizy poszczególnych czynników, przeprowadza się interpretację ich zespołów. Ponieważ różnice wystąpiły nie w średnich, a tylko w liczebnościach wyników skrajnych, nie można tego przewidzieć w pełni. Można jednak sprawdzić, w których zespołach czynników zaznaczyły się jakieś zależności z powodzeniem małżeństwa.

Do czynników typologicznych należą przede wszystkim A, F i H. W czynnikach tych podobieństwo cech w parach nie miało znaczenia. Także biorąc pod uwagę wyniki skrajne w czynniku A i H nie zaznaczył się żaden związek. Silne nasilenie czynnika różniło grupy tylko w przypadku czynnika F. Jest on najbardziej zmienny u tej samej osoby. Biorąc pod uwagę poszerzony zespół czynników charakteryzujących introwersję — ekstrawersję, a więc Q_2 , E, G, i M zauważamy pewien związek, ale dotyczy on przede wszystkim stopnia internalizacji społecznych wzorów zachowania. Jedyne czynnik E uwarunkowany jest genetycznie, ale w znacznym stopniu modyfikowany przez środowisko, a Q_2 (różnica wystąpiła u mężczyzn) kształtuje się przede wszystkim w dzieciństwie.

We wszystkich czynnikach niepokoju: C, L, O, Q_3 , Q_4 , w przypadku ich dużego nasilenia, nastąpił związek z niepowodzeniem małżeństwa. Wyniki te mówią o braku integracji osobowości, braku harmonii między *superego* a *id*, niedojrzałości emocjonalnej. Dochodzi do tego zatroskanie, które może być następstwem nierozwiązanych konfliktów. Tak więc wysoki poziom niepokoju łączy się z niepowodzeniem małżeństwa. O integracji osobowości mówią przede wszystkim czynniki G, C, Q_3 . Są to czynniki charakterologiczne nabyte w drodze samowychowania. W czynnikach tych związek z powodzeniem małżeństwa zaznaczył się przede wszystkim u mężczyzn (Q_3 także u kobiet). Wynik ten potwierdza tezę L. M. Uhr'a o większym znaczeniu dla szczęścia małżeńskiego cech charakteru męża (cyt. wg Mucchielli 1973 s. 57). Tak więc brak samowychowania i związanej z tym integracji osobowości, zaakceptowania określonej hierarchii wartości, ma wyraźny wpływ na powodzenie małżeństwa.

Stopień podobieństwa par małżeńskich nie ma prawie żadnego znaczenia dla powodzenia małżeństwa. W czynnikach typologicznych nie zaznaczyła się żadna zależność. Jedyne bardzo duże różnice pod względem wrażliwości (cecha społecznie uwarunkowana) mogą być niekorzystne, chociaż wśród par zadowolonych znalazło się 13,9% silnie różniących się pod tym względem. Zależność zaznaczyła się także, jeśli chodzi o doj-

rzałość emocjonalną. W tym wypadku różnice duże były częstsze u par zadowolonych. Ponieważ brak dojrzałości miał znaczenie negatywne, można przypuszczać, że w tym przypadku lepsze są duże różnice niż brak dojrzałości u obu stron. Badania osobowości małżonków zadowolonych i niezadowolonych ze związku nie wykazało różnic w średnich wynikach poszczególnych czynników między grupami. Trzeba tu wziąć pod uwagę fakt, że małżeństwa badane były trwałe i różnicowało je nie formalne rozbitcie, ale subiektywne poczucie zadowolenia. Być może u osób rozwiedzionych wyniki byłyby wyraźniejsze, prawdopodobnie jednak szłyby w tym samym kierunku, bo przyczyną rozwodu jest właśnie niezadowolenie z małżeństwa. Średnie profile osób z małżeństw udanych i nieudanych nie różniły się między sobą, zaznaczyły się tylko różnice w wynikach skrajnych poszczególnych czynników.

Zespoły cech, które, występując w dużym nasileniu, miały znaczenie dla powodzenia małżeństwa to: neurotyczność i niepokój oraz integracja osobowości i poczucie odpowiedzialności. W cechach typologicznych różnice były jedynie w tendencji do dominacji u kobiet, również modyfikowanej środowiskowo.

Układ cech w parach, a więc ich podobieństwo czy przeciwieństwo, również nie miało znaczenia, oprócz niekorzystnej, w niektórych wypadkach, dużej różnicy pod względem wrażliwości (cechy zmiennej) oraz w wypadku braku pożądanej różnicy dojrzałości jednej ze stron. Można więc powiedzieć, że układ cech nie ma znaczenia, natomiast istnieje związek między powodzeniem małżeństwa a jakością niektórych cech. Żadna zależność nie zaznaczyła się, jeśli chodzi o cechy stałe, wrodzone, a jedynie w cechach modyfikowanych przez środowisko lub drogą samowychowania.

W literaturze spotyka się opracowania mówiące o korzystnym lub niekorzystnym układzie niektórych temperamentów w małżeństwie, uważając za najbardziej sprzyjające podobieństwo typów, a niekiedy przeciwieństwo (Le Gall 1965). Chociaż niewątpliwie słuszne są szczegółowe sugestie postępowania wzajemnego osób o różnych typach temperamentów, dawane np. przez Wielowieyskiego (1974 s. 146) i Starowicza (1974 s. 60), moje badania nie potwierdzają zależności szczęścia małżeńskiego od trafnego doboru małżonków pod tym względem. Także badania nad zależnością powodzenia małżeństwa od stopnia podobieństwa typu temperamentu w typologii Le Senne'a (1957) wykonane przez M. Nosalik (Lublin 1976) nie wskazują na taką zależność. Małżonkowie zadowoleni i średnio zadowoleni ze swego związku badani byli kwestionariuszem G. Bergera (1961). Analiza wyników wykazała brak różnicy w stopniu podobieństwa charakterów badanych grup. Można więc przypuszczać, że nie tyle układ cech, co jakość niektórych z nich ma znaczenie dla powodzenia małżeństwa.

U kobiet szczególnie niekorzystna okazała się podejrzliwość, zazdrość, agresja i tendencja do dominacji, a u mężczyzn neurotyczność, nieumiejętność kontaktu i brak poczucia odpowiedzialności. Wszystko to są cechy, na które można wpływać drogą wychowania albo samowychowania.

Wykazanie współwystępowania powodzenia małżeństwa i pewnych cech osobowości nie rozstrzyga jeszcze pytania o kierunek zależności: czy cechy te wpływają na małżeństwo, czy też odwrotnie. Kierunek zależności między cechami charakteru wydaje się dość oczywisty. Wprawdzie życie rodzinne może sprzyjać powstawaniu większej odpowiedzialności i wytrwałości, jednak mimo pewnej współzależności, niedojrzałość osobowości wpływa na niepowodzenie, a wysoki stopień integracji, poczucie odpowiedzialności i stałość hierarchii wartości wpływa na powodzenie związku. Wskazuje na to zarówno doświadczenie życiowe, jak i liczna literatura oparta na przemyśleniach i studiach. O znaczeniu pozytywnym szeroko rozumianej dojrzałości piszą np. R. Mucchielli (1973 s. 56), M. Ziemska (1975 s. 58), Imieliński (1969 s. 18), Grzywak-Kaczyńska (1973 s. 11) i inni.

Zależność niepowodzenia małżeńskiego i neurotyzmu również jest podkreślana w literaturze (Strojnowski 1976 s. 163). W każdym związku dwojga osób dochodzi do wzajemnego uzależnienia emocjonalnego. Trudności emocjonalne jednego z partnerów muszą mieć wpływ na całość związku, a nerwica jednej ze stron nie może być izolowana od całości problemów małżeńskich. (J. Malewski i M. Łapiński, 1975 s. 75). Współzależność cech nerwicowych i powodzenia małżeństwa potwierdza doświadczenie kliniczne. Także w badaniach osobowości mierzonej kwestionariuszem Cattella u kobiet zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa, prowadzonych przez D. Solarz, średnie profile osobowości, podobnie jak w moich badaniach, były bardzo podobne, różnice wystąpiły jedynie w czynniku O — depresyjna niepewność siebie (p.u. 0,01) i Q₃ — wysoka samokontrola (p.u. 0,05). Wyniki te są zbieżne z analizą liczebności skrajnych przedstawionych wyżej, a więc potwierdzają znaczenie czynników niepokoju.

Problemem jest kierunek związku między cechami niepokoju a powodzeniem małżeństwa: czy niepowodzenie wpływa na powstawanie niepokoju, czy też nerwicowy niepokój niszczy powodzenie? Odpowiedzi na to pytanie można szukać w badaniach podłużnych, czyli w badaniu tych samych osób przed i w jakiś czas po zawarciu małżeństwa. Badań dotyczących osobowościowych uwarunkowań powodzenia małżeństwa w ogóle jest mało, a szczególnie podłużnych. Można jednak zacytować badania K. Cieśli (1976). Zbadał on 50 par narzeczeńskich, w tym 25 par, w których kobieta wykazała wysoki poziom niepokoju (9—10 sten) i 25 par, w których wskaźnik niepokoju u kobiet wskazywał na normę (5—7 sten).

Pary różnicowane były wskaźnikiem niepokoju u kobiet, ale i mężczyźni mieli w pierwszej grupie średni wskaźnik niepokoju wyższy niż w drugiej. Poziom niepokoju badany był *Skalą niepokoju R.B. Cattella* obejmującą czynniki Q₃, C, L, O i Q₄. Te same pary po roku trwania małżeństwa zostały zbadane ponownie *Skalą niepokoju*, a także *Skalą powodzenia małżeństwa*. Okazało się, że wskaźnik niepokoju obniżył się w sposób bardzo istotny u kobiet (p.u. 0,01) i istotny u mężczyzn (p.u. 0,05). Natomiast w parach, w których przed małżeństwem kobiety miały wysoki poziom niepokoju, wskaźnik powodzenia małżeństwa był (w sposób statystycznie bardzo istotny) niższy. Różnica szczególnie duża (p.u. 0,01) zaznaczyła się u kobiet. Wyniki tych badań wskazywałyby na to, że nie niepowodzenie małżeństwa wpływa na niepokój, ale że neurotyczność pogarsza prognozę powodzenia. Na ten kierunek zależności wskazują też badania B. Wódkowskiej (1976). Wprawdzie jej badania były prowadzone inną metodą (kwestionariusz Eysencka) i nie można ich porównać tak bezpośrednio, jednak wyniki również wskazują na wpływ niezrównoważenia emocjonalnego na powodzenie małżeństwa. Osoby niezadowolone z małżeństwa miały wyższy poziom neurotyzmu i cecha ta występowała u nich już przed ślubem. W oparciu o te dane, a także ich zgodność z doświadczeniem klinicznym, można przyjąć, że cechy wymienione wyżej wpływają na powodzenie małżeństwa, choć nie wyklucza to zależności odwrotnej, wtórnego wzmocnienia niepokoju, poczucia zatroskania i osamotnienia na skutek odczuwania niezadowolenia z małżeństwa.

WNIOSKI KOŃCOWE

Podsumowując można powiedzieć, że cechy typologiczne nie mają znaczenia dla powodzenia małżeństwa, neurotyczność ma znaczenie negatywne, a takie cechy typu charakterologiczne jak: wytrwałość, odpowiedzialność i stałość przekonań — pozytywne. Jest to wynik w pewnym sensie optymistyczny, gdyż nie wskazuje na żadną wrodzoną determinację powodzenia małżeństwa. Także układ cech małżonków nie determinuje powodzenia związku. Cechy, które na małżeństwo wpływają, zależą od środowiska i samowychowania. Można więc powiedzieć w sposób uzasadniony, że w rękach samych małżonków spoczywa los ich związku, można im jednak przez wychowanie znacznie pomóc lub zaszkodzić.

Zależność od wpływu rodziny zaznaczyła się w czynnikach niepokoju, najwyraźniej w czynniku O, który tworzy się prawdopodobnie przede wszystkim w zależności od kontaktu z rodzicami. Skłonność do lęklivosti i zatroskania, brak poczucia samowystarczalności wynika ze związku

emocjonalnego z rodzicami nie tyle zbyt głębokiego, co zbyt hamującego samodzielność. Taki związek prowadzący do psychicznego uzależnienia nie pozwala na nawiązanie prawidłowego kontaktu z małżonkiem i obywatelstwa inicjatywę. Niezaspokojenie potrzeby miłości we wczesnym dzieciństwie również powoduje zatrzymanie rozwoju pod tym względem na poziomie dziecięcym, charakteryzującym się przede wszystkim potrzebą bezpieczeństwa i doznawania miłości. Karen Horney określa to jako neurotyczną potrzebę miłości. Neurotyk nie potrafi kochać, a dominuje u niego potrzeba bezpieczeństwa, które chce znaleźć w miłości (Horney 1976 s. 80).

Według naszego doświadczenia wszystkie prawdziwe nerwice mają swoją pierwotną przyczynę w nieprawidłowej strukturze rodzinnej: niewłaściwy stosunek rodziców, do dzieci kształtuje osobowość dziecka niedostosowaną, a ta, w sytuacji wymagającej zachowania odpowiedzialnego, dojrzałego, a szczególnie we własnym małżeństwie, reaguje objawami nerwicowymi. Zatem patologia nerwic to patologia „życia rodzinnego” — pisze Strojnowski (1976 s. 172).

Tak więc, najważniejsza część przygotowania do życia małżeńskiego odbywa się w rodzinie macierzystej. Ten etap jednak nie musi przesądzać powodzenia, bo czynniki typu charakterologicznego również różnicowały grupy. Małżonkowie sami mogą pracować nad zwiększeniem swojej samodzielności psychicznej, odpowiedzialności i wytrwałości, a przez zwiększenie samoświadomości ograniczać zachowania będące mechanizmami obronnymi, jak projekcyjna podejrzliwość i zazdrość, agresja, izolowanie się. Mogą ćwiczyć się w kontakcie interpersonalnym opartym na zaufaniu i życzliwości. Okazją do takiego ćwiczenia mogą stać się kursy przedmałżeńskie, jeżeli prowadzone są metodą nie wykładu, ale dialogu.

Na podstawie przedstawionych badań trudno w ogóle mówić o pozytywnym doborze małżonków pod względem osobowościowym. Żadne prawidłowości w rodzaju korzystnego profilu osobowości osób z małżeństw udanych, ani godnych polecenia układów cech: podobnych, przeciwnych, czy uzupełniających się, nie dały się zaobserwować. Jedynie cechy takie, jak: niedojrzałość psychiczna, brak ufności i trudności w kontakcie mogą być przeszkodą. O wyrabianie cech przeciwnych, a więc dojrzałości i życzliwości muszą się starać najpierw rodzice, potem wychowawcy organizujący przygotowanie do małżeństwa, wreszcie sami małżonkowie. Ich własny udział w kształtowaniu swojej osobowości nazywany przez K. Dąbrowskiego „czynnikiem trzecim”, a przez Masłowa „trzecią siłą” jest tym, co pozwala przeciwstawić się determinizmowi psychogenetycznemu i determinizmowi środowiska. (Por. Grzywak-Kaczyńska 1975 s. 111).

BIBLIOGRAFIA

- 1 Adamski F.: Model rodziny w świadomości młodzieży współczesnej. „Kultura i Społeczeństwo” 1968 nr 1 s. 185-193.
- 2 Berger G.: Questionnaire caracterologique. Pour l'analyse d'un caractere individual. Paris 1961.
- 3 Blood R. O.: Marriage. New York 1962.
- 4 Braun-Gałkowska M.: Dobór par małżeńskich w świetle 16 czynnikowego kwestionariusza osobowościowego R. B. Cattella. „Zagadnienia Wychowawcze w Aspekcie Zdrowia Psychicznego” 1972 nr 3 s. 21-28.
- 5 Braun-Gałkowska M., Walesa Cz.: Problem psychicznego podobieństwa współmałżonków i powodzenia małżeństwa. „Roczniki Filozoficzne” R. 23:1975 z. 4 s. 47-69.
- 6 Braun-Gałkowska M.: Psychospołeczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa. „Roczniki Nauk Społecznych” 4:1976 s. 209-236.
- 7 Cattell R. B., Saunders D. R., Stice C. F.: Handbook for the Sixteen Personality Factors Questionnaire. Champaign 1957.
- 8 Cattell R. B.: Personality, A Systematic Theoretical and Factual Study. New York 1950.
- 9 Chlewiński Z.: Elementy Cattellowskiej teorii osobowości. „Roczniki Filozoficzne” R. 22:1964 z. 4 s. 49-57.
- 10 Cieśla K.: Poziom niepokoju u narzeczonych a stopień zadowolenia z małżeństwa po roku jego trwania. Lublin 1976 (praca magisterska w KUL).
- 11 Gołębiowski B.: Aspiracje i orientacje życiowe młodzieży. „Przekazy i Opinie” 1976 nr 1 s. 7-18.
- 12 Grzywak-Kaczyńska M.: Erotyka a rozwój osobowości. W: Erotyka w aspekcie zdrowia psychicznego. Warszawa 1973.
- 13 Grzywak-Kaczyńska M.: Psychologia dla każdego. Warszawa 1975.
- 14 Guilford J. P.: Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice. Warszawa 1960.
- 15 Horney K.: Neurotyczna osobowość naszych czasów. Warszawa 1976.
- 16 Imieliński K.: Istota małżeństwa a zagadnienia wychowawcze. „Zagadnienia Wychowania w Aspekcie Zdrowia Psychicznego” 1969 nr 3.
- 17 Kępiński A.: Psychopatologia nerwic. Warszawa 1972.
- 18 Le Gall A.: Les caracteres et le bonheur conjugal. Paris 1965.
- 19 Le Senne R.: Traite de caracterologie. Paris 1957.
- 20 Łobodzińska B.: Dobór małżeństw miejskich w świetle danych demograficznych. „Problemy Rodziny” 1969 nr 2 s. 7-17.
- 21 Łobodzińska B.: Małżeństwo w mieście. Warszawa 1970.
- 22 Łobodzińska B.: Rodzina w Polsce. Warszawa 1974.
- 23 Malewska H.: Kulturowe i psychospołeczne determinanty życia seksualnego. Warszawa 1967.
- 24 Malewski J., Łapiński M.: Nerwice i psychoterapia. Warszawa 1975.
- 25 Mucchielli R.: Psychologie de la vie conjugale. Paris 1973.
- 26 Nosalik M.: Stopień podobieństwa charakteru małżonków a powodzenie małżeństwa. Lublin 1976 (praca magisterska, maszynopis).
- 27 Nowak A. J.: Osobowość w ujęciu R. B. Cattella. „Studia Philosophiae Christianae” 1974 nr 10 s. 167-181.

- 28 Nowakowska M.: Polska adaptacja 16 czynnikowego kwestionariusza osobowościowego R. B. Cattella. „Psychologia Wychowawcza” 1970 nr 4 s. 478-500.
- 29 Płużek Z.: Interpretacja 16 czynników Cattella oraz profilu osobowości 16-czynnikowego kwestionariusza. Kobierzyn 1963 (mps).
- 30 Porter R. B., Cattell R. B.: Podręcznik do 14 czynnikowych kwestionariuszy osobowościowych dla dzieci 8-12 letnich. Tłum. J. Kostrzewski. Lublin 1965 (mps).
- 31 Pospiszyl K.: Psychologiczne determinanty doboru współmałżonków. „Problemy Rodziny” 1970 nr 6 s. 9-14.
- 32 Solarz D.: Osobowość kobiet zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa. Lublin 1976 (praca magisterska, maszynopis).
- 33 Starowicz Z. L.: Eros, natura, kultura. Warszawa 1974.
- 34 Strojnowski J.: Eros i człowiek. Kraków 1976.
- 35 Sujak E.: Kontakt psychiczny w małżeństwie i rodzinie. Katowice 1971.
- 36 Sujak E.: Rozważania o ludzkim rozwoju. Kraków 1975.
- 37 Touzard H.: Enquete psychosociologique sur les roles conjugaux et la structure familiale. Paris 1967.
- 38 Trawińska M.: Bariery małżeńskiego sukcesu. Warszawa 1977.
- 39 Wielowiejski A.: Przed nami małżeństwo. Kraków 1974.
- 40 Wódkowska B.: Poziom neurotyczności małżeństw zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa. Lublin 1976 (praca magisterska w KUL).
- 41 Ziemska M.: Rodzina a osobowość. Warszawa 1975.

PERSONAL CONDITIONING OF THE SUCCESS IN MARRIAGE

Summary

The aim of the research was to deal with the question of whether personal features and the degree of their similarity between married people influence success of their marriage. The research was carried out among 160 couples (80 satisfied and 80 dissatisfied couples). Satisfaction in marriage was measured on A Martial Success Scale designed by the author. Personality was measured by the 16 — factor-personality questionnaire of R. B. Cattell.

The comparison of results shows that typological features (introversion, extroversion) do not influence martial succes. Neurosis is negative, and characterological features such as responsibility and permanence of convictions are positive in successful marriage. The degree of similarity in personalities of the couples does not secure succes. The features that influence the marriage depend on each person's environment and self-education. Therefore, they may be shaped through family education and preparatory courses for marriage as well as through personal effort and self-realization.